

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1999

Technical and Bibliographic Notes / Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

- Coloured covers / Couverture de couleur
- Covers damaged / Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated / Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing / Le titre de couverture manque
- Coloured maps / Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black) / Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations / Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material / Relié avec d'autres documents
- Only edition available / Seule édition disponible
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin / La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure.
- Blank leaves added during restorations may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming / Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments / **Text in Ukrainian.**
Commentaires supplémentaires:

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured pages / Pages de couleur
- Pages damaged / Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated / Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed / Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached / Pages détachées
- Showthrough / Transparence
- Quality of print varies / Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material / Comprend du matériel supplémentaire
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image / Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- Opposing pages with varying colouration or discolourations are filmed twice to ensure the best possible image / Les pages s'opposant ayant des colorations variables ou des décolorations sont filmées deux fois afin d'obtenir la meilleure image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below /
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10x		14x		18x		22x		26x		30x	
☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12x		16x		20x		24x		28x		32x	

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

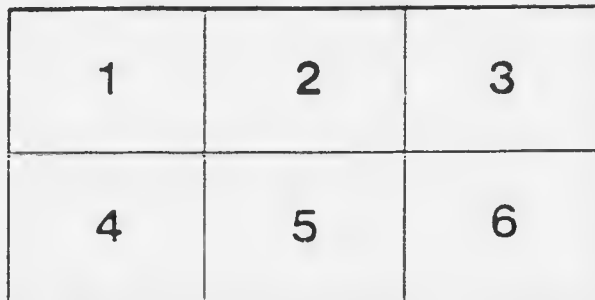
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol $\rightarrow$ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

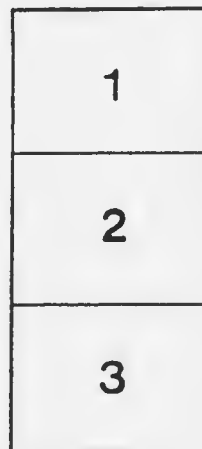
Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

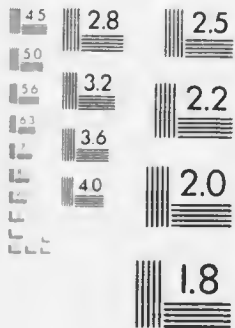
Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole $\rightarrow$ signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482-0300 - Phone
(716) 288-5989 - Fax

Народна бібліотека Ч. 6.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЕ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати
діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

LC 268

H8418

c. 2

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Нашим першим питанєм відносно наших дітей має бути: який наслідок ми бажаємо досягнути з їхнього вихованя; або, иньшими словами, якими людьми ми бажалиб бачити наші діти? Відповідь на се ось яка: ми бажаємо, щоб наші діти стали досконалими людьми. Підвалиною тої досконалости є характер; тому що під характером розумієть ся жите ряджене принципами, отже ся важна справа вихованя наших дітей полягає в тім, щоб, **перше**, показати дитині найкращі і найшляхотніші ідеали; **друге**, відбити ті ідеали в діточім розумі в конкретній формі вищих принципів; і, **третє**, так призвичаїти дитину твердо триматись тих принципів, щоб вони полишились в ній на ціле жите.

Якого-ж матеріялу нам ужити, щоб досягнути бажаний наслідок? Від самого початку нас вражає величезна ріжниця межі немовлятом, яке ми починаємо виховувати і дорослою людиною, якій наше виховуване стає зайвим. Немовля зявляєть ся перед нами, як сотворіне посідаюче інстинкт і імпульс, що мало чим ріжнить ся в житевих проявах від пєсяти, котяти або яг-

пяти. Коли розум і свідомість бажання існує в немовляті, так вони знаходять ся в цілковито схованім стані — так сховані, що цілковито не можуть бути ужиті в процесі виховання. З того сотворіня ми маємо витворити людину; найголовніша ознака дорослої людини, се те, щоб розум і воля панували в її житю, а інстинкт і імпульс, хоч нічим не придушені, підлягали тим вищим силам, як кінь підлягає їздцеві.

Пять шаблів розвитку.

Робота перетвореня немовляти у людину є така, що відбуваєть ся сама собою. Стан немовляти здаєть ся триває приблизно два роки. Під кінець сего часу ми зачинаємо зауважувати в дитині виразні ознаки розумового житя хоч не вищої з кости. Виразне зацікавлене дооколичними речами є характеристикою другого періоду, котрий ми звемо **дитиньством**, що протягаєть ся меже другим а семим роком житя. Десь коло семого року стає до розпізнання третьї шабелі, що відзначаєть ся розміркованем і відповідальністю, що ми звемо „уживанем розуму“. Се уживане розуму починає стан хлопячий. Приблизно десь на чотирнайцятім році переміна (мутація) голосу зазначує перехід

хлопяти в молодечий вік. І коли по кількох роках молодь досягає само-посідання (межи вісімнадцятим, а двадцятим роком) ми починаємо звати того юнака людиною.

Треба зауважити, що усеї той розвій повстає природно, не вважаючи на те, чи ми втручаємося туди з вихованем, чи ні. Отже се не наше діло витворювати ті межі, в яких ті щаблі розвою мають статись, ані не зазначувати нам з гори розлірів їхнього поступу. Бо природа вже все встановила відповідно після своєї власної певної міри, і противить ся, і навіть німстить ся за втручене в її роботу, колиб котрий виховувач дітей був на стільки не розумним і починав се робити. Проби силуваного прискорення розвитку дітей дадуть наслідки нездорової скороспілости, на ціле жите кволости, або її завчасу смерть; з другого боку нарочите запізнене того розвою виявить ся або в придурковатості дитини або беззаконній буйності. Отже нашим ділом не є задаватись на пановаке над природними розвоями, але пильнувати їх, коли вони зявляють ся, щоб підтримувати їх та провадити ними найлагіднішим способом, привабленем знереду, а не тисненем ззаду — чи, іншими словами, дати природному розвоєви найкращу нагоду, на яку тільки до-

зволюють обставини.

Вкоротці кажучи, наше відношене до дітей не має бути відношенем господаря, але слуги, терпляче прислугуване природі, щоб ми могли досягнути з приємністю те, чого собі жичимо у вихованю наших дітей.

Але навіть і слуга, щоб його робота дала добрі наслідки, потребує розумної похапливості в обставинах та розумно уладженого способу. Отже само собою заходить питане: Як ми маємо прислугувати природі в тих ріжноманітних випадках, аби досягнути бажаних наслідків? Кожний відразу згодить ся з тим, що до дитини треба вживати иньших способів, як до дорослої людини. Виховане дитини мало, або навіть ні в чім не різнить ся від вихованя собаки. Є певні річи які ми хочемо, щоб те звіря робило, і знов є таке, чого ми не хочемо, щоб воно робило. Коли пес те зробить, що ми хочемо, ми надгороджуємо його грудкою цукру, а коли зробить що противного, ми вживаємо батога. Простим стоваришенем думок пес ступнево починає розуміти, що певні його вчинки повязані з болючими, а другі з приємними наслідками; і коли те розуміне поволі відтиснет ся в його мізку, воно стає керманичем приваблюючим, або відстрашуючим до робленя або не робленя вчин-

ків, над котрими треба подумати чи робити їх, чи ні. Такий самий спосіб виховання має бути вжитий і до дитини. Навпаки, що до дорослої людини, так ми покликуємось до її розуму, свідомости, знання, сумління, чуття вольної волі, та сили повстримання. І коли буває, що вживається силоване і відносно дорослої людини, так се не вважається чистим апельованем до інстинкту та імпульсу, але —присилуванем розуму, способом привести людину до ліпшого і розважного стану думаня.

Сі дві методи, будучи в суті річи ріжні, досить легенькі до зрозуміння. Ми знаємо, як поводитись з немовлям, а як з дорослою людиною. Але що нам робити з нашими дітьми, як вони переходять ті середні шаблі себто від немовляти до дорослої людини?

Три гатункі здібностей.

Після нашої філзофії людина складається з тіла і душі; але тіло сполучене з душею, як її виконавчий струмент, не як окреме начіне, подібно до пилки або джигана, а як **сполучний** струмент, одушевлений душею, котра просякає тіло в усіх його частинах. Душа одна, але вона посідає трояку силу, яку ми звемо: **ростюча**,

відчуваюча і розуміюча, котрих повинно однаково шанувати.

(1) До "ростючих" сил належать: асиміляція (травлене, тощо), секреція (витворене слини і інших людських соків, але не крові) і екскреція (викидане з тіла непотребу) та (яко наслідок того) зріст тіла. Їджене, спане і рухане теж належать до цієї категорії. Вони ділають сами з себе, наче якийсь механізм, (так самісінько як в рослинах) і без жадної потреби, щоб розум кермував ними. Се все належить до фізичного відділу, і є підвалиною здоровля та сили. Особливість цих здібностей полягає в тім що вони зявляють ся в людині в їхній повній силі ділања від першої хвили життя, і гостро кажучи, вони не належать до дійсного матеріялу, що має підляччи вихованю. Ми мусимо тільки дотримати їх з надвору, щоб забезпечити найкращі умовини їхньому здоровому діланю. Коли ми говоримо про немовлячий щабель людського істнованя, ми розуміємо той час коли тільки ці здібности є в прояві, — чи простіше, коли інші і вищі здібности ще так за молоді до вихованя, що в дійсности на них ще незвертають уваги. Наслідок сего є той, що наш догляд немовляти нічим чисто не різниться від нашого догляданя геранії, котру ми садимо, поливаємо, гно-

емо, виставляємо на соняшне сяєво, або ховаємо в холодильник, котру ми підгинаємо та пересаджуємо після певних приписів набутих з досвіду, бо нашою метою було витворити найздоровшу, найміцнішу геранію, нащо тільки нам дозволять наші ресурси і здібність тієї рослини. Наші найпервішчі відносини до немовляти майже такі самі. Ми мусимо уважати, щоб воно було свого часу нагодоване їжою доброї якості і певної кількості, ми мусимо уважати на регулярність його природних функцій, подавати потрібну кількість чистого повітря і руху, уважати на признаки хвороб, куруючи їх як-слід, а се й дає немовляті найкращу погоду до зростання на ядерну, здорову і жваву людину.

(2) Слідуючий рід здібностей зветь ся «відчуваючим». Вони насамперед складають ся з п'ятиох чуть: зору, слуху, дотику, смаку і нюху, — і звичайно до сього належить той ґатунок діяльності розуму, котрий з ними сполучений. Сих здібностей ми не подибуємо у рослини, але ми посідаємо їх так само, як і звірина. Коли зявляеть ся чуте, зявляеть ся також і знане, не того вищого, чи свідомого роду, але нищого чутливого. Воно складаеть ся з похоплення внутрішніх чуть і зовнішніх річей. Але відчуваючі здібности не складають ся з самих

похоплені, але і з таких чутів, як любе і нелюбе, бажане і намагане осягнення того, що сподобалось, і сиротивлене, страх і обминане того, що неприємне; се є рід волія, хоч ще не вищого, чи розумового роду.

Сі чутеві функції зазначають час дитинства і надають перший матеріал до виховання. Се не значить, що вони зявляють ся раптовно, бо і в ранішнім немовлятстві вони є до певної міри, теоретично надаючи царину до виховання.

(3) Пізніше приходять розуміючі здібности, котрі складають ся зрозуміння і волі. Вони виразно і виключно людські і вони власно складають людське іство таким, яким воно є. Інтелектуально, свідомість поступає поза приписи чутя пригляданем до окремих об'єктів в формі загальних розумінь, як „причина“, „споріднене“, тощо. В тім містить ся також сила вживання фактів, яко ґрунту до висновків, або обміркованя над иньшими ідеями. Етично, свідомість існує у свідомості волі — в любленю і нелюбленю, в бажаню і огидженю, вона нагадує собою здібності „чутевої волі“, але тичить ся ідей свідомо захоплених, а тому і є вона з вищої площі. До сего влучуємо рефлексію, чи суперечні спричинення до діланя, їхню моральну вартість і волю вибору зпоміж них. Як хутко розу-

міючі здібности досягнуть такого щабля розвитку, котрий надаєть ся до звичайного вжитку їх, тоді час дитинства минає, а настає період хлопятства. Ми звичайно кажемо про сю відміну, як про набуте вжитку свідомости. Се "набуте вжитку свідомости", більше є набутом відповідальности. Ся відповідальність охоплює три складника: (1) свідомість вільного вибору, (2) свідомість правдивого вибору, (3) свідомість обовязковости правдивого вибору, — чи, иньшими словами кажучи, ся відповідальність охоплює етичну потребу так само, як і силу само-контролюваня.

В сім випадку наше грубе і просте говорене про набуте свідомости може запровадити нас на бездороже. Ми уявляємо собі, що та свідомість зявляеть ся в певнім часі, як якась відміна зненацька. В дійсности, вона прибуває протягом усього дитинства і доходить до своєї повної сили тільки десь біля сегого року життя. Звідси і повинно почати виховане розумових здібностей з першою їхньою проявою, не чекаючи на повніший розвиток, котрий значує хлопятство.

Три методи трактованя.

Тепер ми вже годні відповісти означаючо,

на запит відносно відмін методу. Припустімо що ті різкі щаблі приходять рантовно і гостро відокремлені один від одного. Тодіб ми мусіли мати до діла почерзі з трома неї іодами і трома вітнвїдннн до ннх методами:

(1) В стані немовлятства, коли в русі тільки зростові здібности, ми повинні трактувати немовля так, як ми поводитим ся з рослиною.

(2) В стані дитинства, коли стають до роботи чутеві здібности, ми повинні трактувати дитищу так, як ми поводитим ся з звірною.

(3) В стані хлопятства, коли виявлюють ся розумові здібности, ми повинні трактувати хлопця, як нецілковито розвинену людину; але всеж як дорослу людину, бо воно посідає усі особливости, котрі простують до витвореня дорослої людини.

Та в дійсності природа неробить скоків. В немовлятстві, коли зростові здібности в повнім русі, звірячі сили проходять через перший стап розвитку і тому дитишо-трактоване мусить бути в певнім, відповіднім напрямку сполучене з трактованем немовляти. В стані дитинства, коли звіряча активність в повнім розмасі, також і розумові здібности підлягають першому щаблеви розвитку; тому повинно трактоване дитини обеднати з трактованем хлопяти. Піз-

ніще в стані хлонятства, коли уважаємо, що розумові здібности опановують характером, ще багато позістає дитячого; тому якась частина дитино-трактованя мусить бути далі затримана в обєднаню з мужко-трактованєм.

ПСИХОЛОГІЯ ЗВИЧКИ.

*) Зробивши нарис ріжних щаблів розвитку від немовляти до починаючого мужа, нашим слідуючим кроком буде застановити ся над тими засобами, якими той розвиток може бути кермований в правдивім напрямку.

Звертаючись назад до наших перших дефініцій, ми кажемо знов, що головною метою наших заходів у вихованю є зформоване характеру, що під характером ми розуміємо жите кермоване принципами, і що принципи се — етичні правди добре похоплені і ужиті в практиці. Добре похоплене тих правд і їхнє регулярне уживане в проводі є ніщо иньшого, як сформоване звичок.

Звичка дефінюєть ся, як стійна і стала лег-

"Тепер час звернутись до другої половини підмета, а лу патра Гуля дотично вихованя пригляданя (обсервації) свідомого розуму, свідомої волі, етичного чутя, тощо; але його уступ відносно вихованя імпульсу такої великої ваги, що ми мусимо його подати, як слідує:

Тепер час звернутись до другої половини підмета, а власне, до виступаючої здібности імпульсу чи чутя-волення, котре спираєть ся на почуваннях приємности і болю, і на проявах бажань і нарікань, подобань і неподобань до-

кість у виконанню діл. В початках варто собі зясувати, що звичка, коли вона має мати моральну вартість, вона не має бути механічним ділом. Паротяг завжди починає робити тим самим робом, як скоро пара нущена або закручена, просто тому, що він так побудований і не годен тому зарадити. Самісінько в житю, люди набувають собі звички, нісля котрої потім і роблять все; і з сего боку вони мало в тім ріжнять ся від машинерії. Звичка впроваджує подібну регулярність ділання у тотожних обставинах; та коли приглянутись етичній вартості, так се буде щось більшого. Се буде легкість у людській волі сказати „еґе” або „ні” відносно до певного вірця повожденя рядженого розумом; иньшими словами, легкість в пусканю принципів в практику — принципів котрі уже є.

тично всіляких об'єктів оглядуваних або досліджуваних. Сі імпульси так спонтанічні, що вони дуже перешкоджають позитивному вихованю в молодших літах житя; але всеж вони подають матеріял до практикованя початків само-контролі. Дитина відразу має навчитись, що э деякі річі, котрі мають бути роблені, і другі річі, котрі не повинно ся робити, цілковито незважаючи, чи любі вони їй, чи не любі, — приміром: їда і ліки, або позістананэ в кімнаті, або в ліжку; заборона тигати меблі, або рухати за-

Вчасне закорінене звичок.

Першим питанням буде, — коли починати закорінене звичок? На се відповідь: невідтягайтесь, а починайте, як найвчасніше, беручи на увагу, одначе, здібність вихованця на кожному щаблю його істнованя, прибираючи відповідно того засобів і методів.

Як ми вже бачили, виховане немовляти ні в чім не ріжнить ся від тресованя песяти; тому усей наш вплив має бути вжитий з фізичного напрямку і знадвору. Коли немовля виплюне свою пипку, вложи її йому в рот знов, і вкладай доти, доки немовля не наїсть ся. Коли воно дригає ногами і борікаєть ся, приверни знов його до порядку, спеленай, зак не навчить ся триматись спокійно, і т. и. А як скоро пі-

---

лізка, тощо. Колиж дитина не може ще контролювати себе силою власної свідомости, тоді ціла справа позістає в отсім: «Роби так, як тобі сказали, або будеш бита.» Хоч є певна межа дотично вживаня фізичної сили, але для доброго вихованя треба вважати, щоб дитина навіть у сім ранішнім стані не посьміла підти проти волі батьків. Один приклад владної неслухняности загрожує зруйнувати всю роботу і всей характер, — таку вагу мають перші початки збунтованя. Але треба уважати, щоб та річ пос-

чнеть ся діточий стан, так тоді чутя імпульсу мають бути керовані покликанем до чутєвих приїмачів. Дитині кажуть робити те або не робити того, а до послуху має бути всилувано показанем приємности або неприємности, надгорода або покараня, а навіть в конечній потребі і фізичним примусом більш рішучого робу. В сім стані що найбільшого має бути зроблено, се навчити дитину звичаїв чистоти, доброго і спокійного поведженя, пристосовавья до бажань других і т. и., а також недопускати до витвореня противних звичаїв, таких як нечистість, мургівство, лайдацтво, неуміркованість, нахабність і т. и. Має бути багато зроблено, щоб запевнити умірковане і приємне ужите го-

---

луху, відносно котрої ставить ся вимога, була розумна, уміркована і в якімсь напрямку потрібна; а тягар підляганя не повинний бути навісним, тяжким, або пробований за часто. І хоч метод вихованя вживаний в стані дитинства мало в чім ріжнить ся, або й ніяк не ріжнить ся, від трєсованя пса, всеж батьки повинні завжди памятати, що той метод часовий і переходячий.

З приходом літ, в котрих більше і більше виявляють ся свідомість, вони повинні звичайно звернутись в тім напрямку і почати апелювати до тих вищих здібностей так хутко, як скоро вони хоч трошечки себе проявлять“.

лосу, рівну і лагідну ходу, акуратиість і виразність в балачці і т. и. Також відносно шановання як річий, так і осіб, — лагідне поведжене з книжками і меблями, отримане в чистоті і добрім стані забавок і образів, а не безглузде знищене їх та розкидане скрізь в неладі. Приємності мають бути сполучені з відповідними обовязками; приміром, коли дитині дозволено буде гучно забавитись, по забаві вона має зложити усі річи в повнім порядку; коли нині дано посвяткувати, так завтра лекції мають бути ще краще пороблені. Також має бути обмежаність часу і місця, що до вставання, спання і поживлення в означений час, що до бутя в дїцькій, і заходження до гостинної, і полишення габінету без опору, коли сказано. Врешті, всілякі форми самостриманя, як не кричати без причини, а коли й кричати, так умірковано і недовго; не вигукувати у зачиненім місці і не робити за великого галасу в хаті і т. и.

Вжиток асоціації.

Вплив "асоціації" на сформоване звички є очевидячий. Коли кіт навчить ся не спивати молока на полиці, будучи вибатоженім, се просто через попередне сполучене двох ідеї (га-

док), що сиричинили ту науку. Як скоро те звірятко побачить на полиці молоко, і почує в собі охоту до него, враз з'являється в него спогад про батожене, котре чекає його за молоко. Коли страх болю буде дужчий від жадоби приємности, кіт полишить молоко в спокою. Похвала і картане, кари і надгороди, вжиті віднесно дитини мають такий самісінький вплив. З часом розвитку розуму ці асоціації ідей набувають вищого розуміння. Як багато трапляється, що людину забезпечується від нахилу красти (або якого иньшого лиха) на ціле своє життя одним добрим вибатоженем, яке вона дістала раз за молодих літ. З літами та людина знає добре, що дні батоженя минулись, але та суворість, з якою переступство було покаране в минувшині відтаврувало в її розуміню таке величезне витиснення понесеної кари, що та людина ніколи не зможе забути того. Отже спокуса красти і постанова не красти стали сполучені в розуміню дитини, і та сполука стала такою звичайною завдяки повтореню, що тепер гадка красти, коли вона і з'являється, не вважається за жадну снокусу.

Сей приклад подає нам вартість заасоційованя двох ідей до купи, з чого повстає добрий наслідок; приміром, коли ідея лихого діланя

сполучена з иншою ідеєю, що береть ся діяти як **відстрахач**. І, звичайно, станеть ся та сама зверхність, коли ідея добра діє, як сполука з иншою гадкою, котра служить яко **заохочене** до виконання чогось доброго.

ФІЗІОЛЬОГІЯ ЗВИЧКИ.

Отже ми простудіювали психольогічну основу звичок, котра лежить в так званій асоціації ідей. Поступімось далі взад і застановім ся над їхньою фізіольогічною основою.

Новітні досліди будови і чинностей живих організмів показали нам, що нервовий систем складаєть ся з дуже скомплікованої сітки манісеньких ниточок, в кожній з котрих замешкує невна сила готова видати рух в тій хвилі, як її до того викличе так званій **стимул**; а те викликане повстає більш-меньш так само, як стріл в гарматі через паданє потисненого курка. Нерво-нитки подібні до електричних дротів; вздовж них переходять житеві сили від кінця до кінця цілого тіла; коли та сила дійде до одного кінця "дроту", від того повстає в тілі рух в тій частині.

Сей "догори середину і вдолину боки" процес, (беручи сей терм з танечного сальону) зветь ся "моторово-рефлексийною чинністю". Проява чуття і розумна сьвідомість, втручають ся більше, як рядяча, або забороняюча сила, а не та чинна сила, що витворює зворушене. Іншими словами, розум може відмикати і зами-

кати сполучення і таким робом дозволяти процесови на його оббіг, або перепиняти його в середині, або викидати один з двох можливих напрямків, і т. д. Та яке б не було тілесне зворушене в живих істотах, кожне воно повстає з пущеної в рух тієї сили в нервовім системі; иньшої причини появи того руху ми не знаємо.*)

В сім власне лежить пояснене того, що ми зведемо "охочекомностею" вчинків; — приміром, чому немовля починає дихати в тій хвилі, як народить ся і кричати зараз по першім віддиханню; чому вія заскалуєть ся, коли щось вразить око; чому руки самі підносять ся догори, щоб захистити голову, коли є небезпека удару, і т. д. ?

Лихі нахили та похоті.

Подивімось, як ті факти фізіольогії впливають на витворене звичок за молодости. Мо-

---

*) Розумієть ся, що розум може брати більшу участь в тім процесі ніж тут наведено, і може сам надавати стимула (підштурхача), котрий наріхтовує машинерію руху. В сій нашій розвідці ми беремо під розвагу простіші випадки.

торово-рефлексійна чинність може бути названа звичкою насадженою самою натурою, бо вона винює сутеву ознаку звички, а власне, що вона є усталеною і постійною лехкістю чинення. Фактично, та легкість така велика, що трудність лежить **не в чинності, але шьйдче в нечиненню**, коли охочекомні сили природи раз покликані до руху. З другого боку під звичкою ми розуміємо випадково щось таке, що набуто повторним чиненням; не тому, що лехкість уже існує перед виконанням навіть одного чину. Отже нашим ділом в сій справі є **не так впроваджувати звичку, як рядити нею**; або иньшими словам, витворювати супротивні звички рядження і перепинення.

Невеличкий дослід покаже, що майже усі нахили, на котрі здібна людина, (тут є, розуміється, ті, котрі потягають за собою який небудь тілесний чин) про їхнє здійснене допинають ся свого виконання завдяки присутності моторово-рефлексійної чинности. Ми говоримо про них, як про сили, котрі "заносять нас геть". Ся метафора дуже влучна. Кожна людина, котра б проаналізувала свій стан під впливом, скажімо, гніву, побаче, що величезні сили моци ринуть через її тіло, витворюючи люте зворушене в її органах, пускаючи язик в швидкий рух

говорення гострих слів, а руки чинити люто-дикі вчинки. Ся панорама похотливої чинности поступає начеб вона була сама з себе, в той час коли розум дивить ся на те, як глядач, — негодячись, жалкуючи, а навіть і протестуючи проти того, але роблючи небагато, щоб спинити те, зак та хуртовина сама собою мине, коли перед тим не буде припинена яким небудь гострим струшенем. Дії поповнені похотею без нарочитої злости повстають не з приводу волі, але через роспущене тих сил моторово-рефлексийної чинности. Звичайно, воля відповідає за них, але з негативного боку, себто тому, що дозволяє тим силам виступати безстриманя, замість того, щоб їх перебити і замкнути їхню течію.

Вправи стриманя.

Праця вихованя тих сил полягає в недопущеню моторово-рефлексийних чинностей набирати більшої лехкости, ніж вони уже посідають. Сполученя розумової асоціації, як і сполученя охочекомної чинности набирають ся більшої сили напруженя з кожним слідующим повторенем. Беручи нашу попередню метафору, можемо сказати, що чим чистіше падає той "курск", що спричинює роспущене тих сил, тим він

більше готовий падати на-будуче. Через се житевою потребою є стриманє в першій же прояві всіляких вередів, або яких иньших лихих нахилів в дитині. Бо коли се перепустить ся без покараня раз, так другий раз піде ще лекше, і так далі з зростаючою лехкостею та напруженєм, аж поки щезне в дійсності уся можливість стриманя, — себто підвалини буйного характеру ґрунтовно будуть встановлені. З другого боку, гостре стриманє, виконане за першого разу, не тільки зверне увагу дитини на потребу управленя само-стриманя, але буде (через асоціацію ідей) постарчати їй проти-вагу, відразу впертись похоті, коли вона тільки зявить ся. І коли кара буде вжита стільки разів, що стане добре запам'ятана дитиною, тоді цілковито не треба буде поущеня. Людина може бути похотливого характеру, але може рядити собою силою розумної волі.*) Але коли та воля квола, того само-стриманя годі сподіватись; і на-

---

*) Понижчий уступ відносно управи розумної волі, є такої величезної ваги, що ми подаємо його як слідує:

”В сім переході (в дитинстві) є великої ваги **управа** волі. Духом волі є сліdkованє за розумінєм; себто, річ має бути знаною перше, ніж вона може бути забажаною. Тому підвалина управленя волі лежить перш

віть тоді, коли та сила міцна, вимагаєть ся багате зусиль на само-стримає, себто витраченя снаги, котруб можна було ужити на щось більш пожиточного, колиб людина змалку була вихована, як треба. Тепер ніхто не буде навмисно засуджувати людину на безпотрібну борню з її похотями, коли се можно обминути. Але ті батьки, що непотрафили не допустити витвореня похотливих та вередливих звичок в своїх дітях, не тільки ризикують витворити з своїх дітей кримінальників, але, що найменшого, накладають серйозний тягар на їхнє будуче жите, ставлючи їх в обставини потреби постійної борні з ворожими силами, котріб ніколи не треба булоб поборювати, колиб дитина дістала

усего в царені інтелекту, чи-то знаня. Ми вже були зсумували есенцію етичного "вжитку розуму" під сими трома заголовками:— **свідомість вільного вибору, правдивий та лихий вибір і обовязки правдивого вибору.** Ми віримо, що чутє вибору розвиваєть ся від хвилі, як дитина опинить ся лицем до лиця з річами дотичними вибору; себто, коли вона спіткаєть ся з двома річами, котрі вона обидві любить, але мусить одну взяти, а другу лишити. Розвиток тієї здібности вибору може бути зарадженій попростому ось як: Не будьте пересадно автократичними з дитиною. Коли заходить, приміром,

ліше виховане.

Та побіч диких похотей є ще і інші пориви, котрі також належуть до обсягу моторово-рефлексийної чинности і котрі; хоч самі і не буйні, можуть бути розвинені повторним поупщенем у більш-менш небезпечну звичку. Приміром, візьмімо охочеконну чинність тіла брати руками усе, що трапляється на очі. Сама в собі се невинна річ. Але коли дозволити на таке дитині без вплину та стриманя, зявиться звичка, котра буде мати важний вплив на розвиток характеру. Бачучи красну річ, дитина натурально відчуває бажане спробувати її. Враз

питанє що дитина має взяти ябко чи померанче, не розвязуйте того сами, але поставте дитині яскраво до зрозуміння, що вона має взяти тільки один овоч, а не два. Підштурховач до вибору може бути спершу безглуздий, викликаний просто красою барви. Але річ не в сім. Коли дитина виявляє ваганє в виборі, заохотьте її стільки, щоб вона зрозуміла, що їй треба на щось відважитись, але без довгого ваганя. Натискайте лагідно на дитину, щоб приходила до скорої постанови; інакше буде лихий наслідок. Часом ми здібаєм ся з людьми, котрі просто ні нащо не можуть наважитись. Дійсна розвага полягає в розваженю альтернатив і в тім, що лежить поза ними пропорціонально до ваги річей по-

прокидаєть ся моторово-рефлексийна чинність. Руки простягають ся, щоб ту річ схопити, і за хвилину та річ опинила ся у дитини в роті; се дійсно так кожна мала дитина зробить; і коли дитину добре не навчити, щоб **вона не важилась нічого рухати, що баче**, охочекомна звичка дозволу рукам слідкувати за очима, незабаром поведе дитину красти цукор з столу, потім яблука у сусіди в садку, а потім гроші з батькової кишені, а там може дійти до найгіршого.

Контроля тіла.

Иньшими словами, одною з найголовніщих частин у вихованню є вщеплене звички потріб-

---

ставлених до вибору; але невиміряна розвага оплакана і сьмішна. Твердість і борзість наваження з найголовніщою ознакою добре сформованого характеру, як також і звичка твердо триматись того, що вже раз вибране. Коли ви хочете, щоб ваша дитина надбала характеру мужности, починайте вчасно робити так, як тут подано: коли можливо дозволити на вибір, дозвольте на те; вимагайте, щоб дитина робила вибір відразу; коли вибір буде зроблений, заберіть геть ту другу річ, що була відкинута; і нарешті уважайте, щоб вона чисто забула про ту відкинуту річ”.

ного опанованя людини над своїми "охочекомними" рухами тіла. На се є один загально-світовий спосіб. Він тичить ся усіх тих рухів, котрі витворюють добру поведінку, — красну ходу та рухи, спокій манер, звичку сидіти спокійно, стримане очей не вилуплюватись з великим зацікавленем в річі, або поводити ними безперестанку, або втоплювати їх комусь в лице, тощо. Варто тут зазначити, що так ужита карність дотично річей, котрі відносно чеснот мало значні, буде грати велику ролю в справі чесного поводження. Бо коли потрібна сила само-рядження стає звичкою навіть у незначних річах, завдяки котрим не повстануть ще злі наслідки через бажане їх, — та лехкість, так набута, буде вживана натурально до само-рядження там, де чеснота є обовязком, а занедбане їїого гріхом.

Слово "само-ряджене" є ключем цілої ситуації... Се само-ряджене є тим наслідком, звичку котрого намагаємось набути, звичку, котра, дозволяючи природним силам тіла на їхне здорове поширене, рядить і кермує ними, роблячи видане їх в тім напрямку, котрий тільки вартій людини.

Кінець.

НОВА КНИЖКА! Що лише вийшла з друку!

ДАРВІНІЗМ.

Найбільша наука яку написав Еміль Ферієр після науки великого учителя Дарвіна, котра містить в собі отсі науки:

ПЕРША ЧАСТЬ.

1. Закони, на яких опираєть ся теорія. 2. Боротьба за істнованє. 3. Природний добір. 4. Чинники природного добору. 5. Наслідки природного добору. 6. Факти, які можна пояснити природним добором. 7. Теорія еволюції і геологічні доктрини. 8. Критика сучасних клясіфікацій. 9. Генеальгічна клясіфікація. 10. Трудности, з якими має діло теорія.

ДРУГА ЧАСТЬ.

Приложеня теорії еволюції до мов.

1. Зміни в мовах. 2. Причини змін і добору в мовах.

ТРЕТЯ ЧАСТЬ.

Теорія еволюції прикладена до людини.

1. Стан питання. 2. Вступні уваги. 3. Відмінок людини.
4. Місце людини в природі.

Книжка ся обіймає 170 сторін друку, на найлучнім папері і коштує всього 80 ц.

Жадайте сеї книжки у кожній книгарні, або висп-лайте замовленя на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ.

»Заморський Вістник« се єдиний на цілу Північну Америку ілюстрований місячний журнал в українській мові.

»Заморський Вістник« містить в собі по-простому виложену науку, якої тепер так бракує нашим робітникам і фермерам, пояснюючи ту науку многими образками.

»Заморський Вістник« містить в собі зрозуміло для всіх написані виклади слідуючих наук:

Астрономія, Геологія, Географія, Арифметика, Арифметика, Геометрія, Механіка, Історія культури, Фізика, Опис народів, Головніщі події в Історії людства, Житє звірят і рослин, Ради про здоровле, Господарські поради, Як виховувати дітей, і багато иньшого.

»Заморський Вістник« подає огляд політичних подій, що стались протягом місяця.

»Заморський Вістник« можете передплатити своїм кривним або знакомим в Старім Краю!

Річна переплата в Канаді: на рік \$2.50ц. на півроку \$1.25ц. до Європи і Америки на рік \$2.75ц. Посдиноке число 25ц. Хто ще немає журналу, хай скорше вишле передплату на адресу:

ZAMORSKYJ VISTNYK
516 Queen Street W.
TORONTO, ONT. CANADA.

ЧОМУ ТРЕБА ЗНАТИ ГЕОГРАФІЮ?

Коли Ви не зацікавлені з "ГЕОГРАФІЄЮ", себто з наукою про опис поверхні землі, про материки, острови та моря, про всілякі підсоня в світі, про розміщене на землі рослини, звірят та людей, про державні межі, про міста та адміністративний поділ держав зокрема, про кількість людства в кожній державі, про стан гандлю, промисловости та хліборобства на світі, отже коли Ви не зацікавлені з "ГЕОГРАФІЄЮ" так для Вас цілий світ буде як у мішку. Ви навіть не годні будете пожиточно скористати з читання часописів; а до історії та політики нема тоді чого й братись, коли не знає "ГЕОГРАФІЇ". Тому ми радимо Вам зараз замовити собі

"Г Е О Г Р А Ф І Ю"

в українській мові, що коштує в окладинці
лише 80 ц.

Замовлення посилати на адресу:

Ukrainska Knyharnia

516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

3 3286 07303712 5

Накладом „Робітн. книг. і, Видавничої Спільки“

ВИЙШЛИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ:

Дарвінізм	80 ц.
Географія на укр. мові	80 ц.
Фільозофія штуки	50 ц.
Перекази старинного сьвіта	35 ц.
Коли зійшло сонце	30 ц.
Про жіночу неволю	30 ц.
Початки укр. соц. в Галичині	25 ц.
Міжнародні Революційні Партії	25 ц.
Незвичайні дива природи	20 ц.
Як кров кружить в нашім тілі	15 ц.
Попадя в зільниці	15 ц.
Таємниця Америки	15 ц.
Витворене Характеру	15 ц.
Колиска Народів	15 ц.
Відроджене України	10 ц.
Як люди навчились числити	10 ц.
Робітничі пісні	10 ц.
Як мужик двох генер. вигодував	5 ц.
Вода в природі	5 ц.
Земна Куля	5 ц.
Боротьба о сонце	3 ц.

ЗАМОВЛЕННЯ ШЛІТЬ НА АДРЕСУ:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.

